

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14636268>

XIX-XX ASRLARDA TOSHKENT SHAHRI HUNARMANDCHILIGI

Kimsanboyeva Z.A.

IIVning 1-sonli Toshkent akademik litseyi

tarix fani bosh o'qituvchisi

zuxraxonkimsanboyeva@gmail.com

ANNOTATSIYA.

Toshkentning 2200-yillik yubileyi keng nishonlanib, o'zining uzoq yillik tarixiga ega bo'lgan mamlakatimiz poytaxti sifatida qadimiy va o'ziga xos o'tmish tarixga ega shahardir. U o'zining tarixiy taraqqiyoti jarayonida uzoq va mashaqqatli yo'lni bosib o'tganligi bizga ma'lum va mashxurdir. Bizgacha yetib kelgan manbalarning guvohlik berishicha, Toshkentning eng qadimgi nomi Choch, ilk o'rta asrlardan Shosh, Shoshkent, Binkat nomlari bilan tilga olinib, XI asrning qomusiy allomasi Beruniy va Qoshg'ariyning asarlarida shahar ilk bor Toshkent nomi bilan tilga olingan ekan. Shahar bir qancha bosqinchiliklarga, inqiroz va yuksalishlar davrini bosib o'tgan bo'lsada hamki, o'zining siyosiy, iqtisodiy, madaniy va savdo-sotiq markazi sifatida ahamiyatlidir.

Kalit so'zlar: *Daha, mahalla, hunarmandchilik, Toshkent, Binkat, Shoshkent, Shosh, Ko'kcha, Sebzor, Beshyog'och, Ko'nchilik.*

ANNOTATION

Tashkent, whose 2200th anniversary is widely celebrated and whose long history is the capital of our country, is a city with an ancient and unique past. It is well known and famous that it has gone through a long and arduous path in the process of its historical development. According to the sources that have come down to us, the oldest

name of Tashkent is Choch, from the early Middle Ages it was mentioned under the names Shosh, Shoshkent, Binkat, and in the works of the 11th century encyclopedists Beruni and Kashgari, the city was first mentioned under the name Tashkent. Although the city has undergone several invasions, periods of crisis and ups and downs, it is significant as a political, economic, cultural and trade center.

Keywords: District, neighborhood, handicrafts, Tashkent, Binkat, Shoshkent, Shosh, Kokcha, Sebzor, Beshyogoch, Tannery.

KIRISH. Toshkent shahri G‘arb va Sharqni o‘zaro bog‘lovchi diplomatik, savdo aloqasi kesishgan nuqtada joylashgan strategik shahar hisoblanib, dehqonchilik, chorvachilik, hunarmandchilik, savdo-sotiq uning rivoji va madaniyatiga ijobiy ta‘sir o‘tkazgan. Bu davrlar mobaynida shahar atrofi mudofaa devorlari bilan o‘rab olindi va unda dahalar, dahalar esa mahallalar asosida shakllanib, rivojlanishga ta‘sir o‘tkazadi. Toshkent dahalari haqida olim va tarixchilar orasida fikrlar xilma-xildir. Adabiyot va manbalarda keltirilishicha dahalar va mahallalarning shakllanishi X asrdan boshlangan deyilsa, ba‘zi olimlar asarlarida esa XIX asrning o‘rtalarida Shayxontohur, Ko‘kcha, Beshyog‘och, Sebzor kabi dahalari mavjud bo‘lib, shahar devorlari bilan o‘ralgan va uning 8 ta yoki 12ta darvozasi bo‘lgan [1] deya asoslanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA. Toshkent 4 daha (qism) ga Shayxontohur, Sebzor (Qaffol Shoshiy), Ko‘kcha (Shayx Zayniddin), Beshyog‘och (Zangiota) dahalariga bo‘linsa, ularni har birini mustaqil hokimlar boshqaradi. A. Muhammadkarimov o‘zining “Toshkentnoma” (T., 2004), N.G.Malliskiy “Toshkent mahalla va mavzolari” (Usmon Qo‘chqor tarjimasi, T., 1996 y) deb nomlangan asarida ham Toshkentning XVIII asr o‘rtalarida 4 daha bo‘lganligi, XIX asr boshlarida esa shaharning 12 ta darvoza va 2 ta qo‘fqasi mavjud bo‘lganligi aytiladi. Toshkent hududi ham kengayib bordi va undagi aholi joylashuvi kichik ma‘muriy qism-mahallalar deb atalardi. Mahallalar katta-kichik ko‘chalar, ariq va jarlik bilan tabiiy to‘siqlar orqali chegaralanib turgan. XIX asrning ikkinchi yarmida

yo'zma manbalarda Toshkent mahallalari haqida statistik ma'lumotlar asosida bir mahallada 50 ta dan 150 tagacha xonadonlar bo'lar edi. 1910-yili Toshkentda 146 ming aholi yashagan bo'lsa, xonadonlar soni 21 mingni tashkil etgan [2]. Mahallalarning shakllanishi, ularning nomlanishi ham o'ziga xos tarixga egaligi, mahallalar jamoa bo'lib yashash zaruriyatiga, kasb-kori, ijtimoiy holati, etnik tarkibi, hududiy joylashuvi kabi xususiyatlari asosida shakllangan va nomlangan. A.Muhammadkarimovning "Toshkentnoma" asarida keltirilgan ma'lumotlar asosida izohlash o'rinli: "Shahar asosan XIX asrga qadar Ko'kcha, Sebzor, Beshyog'och, Shayxontohur kabi dahalarga bo'lingan, har bir daha ko'plab mahalla va mavzelardan tashkil qiladi, ularning nomlari esa joylashgan hududi va aholisining kasb-kori kabi xususiyatlarga xos edi. Shaharda aholisi ijtimoiy holati bo'yicha Boyko'cha, Qoziko'cha, Boyqo'rg'on; etnik tarkibi bo'yicha O'zbekmahalla, Tojikko'cha, Mo'g'ulko'cha; joylashuvi bo'yicha Sassiqlhovuz, Chuqurko'prik, Balandmasjid; kasb-hunariga qarab Pichoqchilik, Degrez, Etikdo'z, Ko'nchilik, Poyakilik, Egarchi, Zargarlik nomlar bilan ataluvchi mahallalarni ajratilgan. Hunarmandchilik sohalariga ixtisoslashgan mahallalar alohida o'ringa ega. Bu mahallalar hunarmandlari tomonidan yasalgan zargarlik, kulolchilik, temirchilik, to'quvchilik, ko'nchilik mahsulotlari, harbiy qurol aslahalar nafaqat O'rta Osiyoda, balki butun Sharq mamlakatlarida mavjud bo'lgan. X asrda arab sayyohi Al-Maqsudiy "Sharqda kulolchilik buyumlari bo'yicha unga tenglashadigani yo'q"[3]. Shaharda ham maishiy buyum, ham noyob san'at na'munalarini ishlab chiqaruvchi kulolchilik mahallalari bo'lgan deya aytib o'tiladi. Toshkent shahriga yaqin bo'lgan tog'lardagi konlarda oltin, mis, kumush, temir, ruh kabi metallar, qimmatbaho va rangli toshlarning mavjudligi shaharda temirchilik, zargarlik, chilangarlik, kabi ixtisoslashgan hunarmandchilik mahallalarining shakllanishidagi muhim omillardan hisoblangan. XIX-XX asrlarda iqtisodiy va savdo aloqalarining rivojlanishi, Toshkentda hunarmandchilik sanoati keng tarqalib, kasb-hunarga ixtisoslashgan hunarmandlar mahallalari shakllangan.

NATIJA. *Degrez, Kulolgaron, Zargarlik, Pichoqchi, Taqachi, Charhchi, O'qchi, Misgarlik* mahallalari, boboo'roq kasb egalari zargarlar, kandakorlar shahar

markazida, sovungarlar va ko'unchilar esa shahar chekkasida joylashganlar. Bu davrda charm kiyimlar ovchilar shimi, poyafzal, ot terisidan yasalgan egarlar, sapol buyumlari uchun chinniqoplar, kitob muqovalari ishlangan. Sovungar, ko'unchilar kabi kasb egalarining shahar chekkasida joylashishida ular atrof muhit tozaligiga ham e'tibor qaratilgan, ular shug'ullanadigan kasb-kori shunga sabab bo'lgan. Shaharda egarsozlik badiiy hunarmandchilikning alohida sohasi hisoblangan va egarsozlar mahallasi ham shakllangan. Egarlarga turli xil va turli rangdagi zarhal bo'yoqlarda gullar chizib bezatilgan. Shayhontohur dahasidagi Egarchi mahallasida 100ga yaqin "Egar-do'kon" ustaxonalari joylashgan. Toshkent Turkistondagi eng katta egarsozlik markazi bo'lgan va yiliga boshqa shaharlarga 15 mingdan ortiq egar sotuvga chiqarilgan[4].

MUHOKAMA. Ajdodlarimiz o'zlari yashaydigan shaharlar, mahalla, bog' va xiyobonlarga nom tanlashda katta e'tibor qaratgan. Toshkent darvozasiga berilgan berilgan nomlar: **Samarqand, Kamolon, Beshyog'och, Sag'bon, Ko'kcha, Chig'atoy, Labzak, Taxtapul, Qorasaroy, Qo'yimas, Qo'qon, Qoshg'ar darvozalari, Pichoqchilik, Zargarlik, Egarchi, Ko'unchilik, Degrez, Taqachi, Temirchi, O'qchi, Parchabof, Poyakilik** singari mahallalari aniq tarixiy geografik ma'nosi bilan ajralib turadi.

XULOSA. Xulosa qilib aytganda, bu yerda hunarmandchilik naqadar rivojlanganligi, o'zbek xalqi o'troq hayot kechirib, yuksak madaniy turmush darajasiga ega bo'lgan iqtisodiy savdo-sotiq hunarmandchilikning barcha sohalarida keng taraqqiy etganligidan dalolat beradi".

ADABIYOTLAR RO'YHATI.

1. O'zbek Milliy ensiklopediyasi
2. A. Muhammadkarimov "Toshkentnoma" T., 2004.
3. N.G.Malliskiy "Toshkent mahalla va mavzelari" (Usmon Qo'chqor tarjimai), T., 1996
4. S.Tillaboyev, D. Kenjayev O'zbekiston tarixi (XIX asrning ikkinchi yarmi-XX asr boshlari) yangi nashr T.,2022.